

HET AMBTSGEBED IN DE KAMPER GEMEENTERAAD

door Mr. H.A.H. Reinders.

Enkele jaren geleden¹ werd vanuit de plaatselijke P.v.d.A.-fractie het ambtsgebed in de Kamper gemeenteraad ter discussie gesteld, in die zin, dat werd voorgesteld, diegenen, die daaraan behoefte hadden, de gelegenheid te geven om aan het begin van de vergadering een stil gebed uit te spreken ofwel zich te bezinnen. Na overleg in de commissie voor de Strafverordeningen en in het beraad van de fractievoorzitters werd het ambtsgebed gehandhaafd, echter zo, dat bij het uitspreken daarvan zowel de raadsleden als het publiek zouden blijven zitten; de voorzitter zou het — uiteraard — staande uitspreken.² In wezen veranderde er dus niets; slechts werd een ordemaatregel genomen, die ook de meeste voorstanders van het ambtsgebed niet onwelgevallig kon zijn.

Deze niet spectaculaire wijziging geeft mij aanleiding nader in te gaan op de plaatselijke geschiedenis van het ambtsgebed; vooraf echter enkele algemene opmerkingen.³

Men mag wel aannemen, dat het ambtsgebed tijdens de republiek, dus tot 1795, algemeen in elk overheidscollege werd uitgesproken. De woelige periode tot ± 1813 bracht mee, dat het in de meeste colleges werd afgeschaft. Kort nadien herleefde het in enkele gemeenten en provincies, maar in de meeste deed het veel later zijn intree, merendeels na 1900; in niet weinig gevallen pas na 1945. Ook werd het hier en daar (weer) afgeschaft.

In de meeste provincies en gemeenten, waar het ambtsgebed bestaat, wordt het alleen aan het begin van de vergadering uitgesproken, maar een ambtsgebed tevens aan het eind van een vergadering komt ook voor. Een ambtsgebed in andere colleges (college van G.S., van B. en W., raadscommissies) komt betrekkelijk zelden voor.

Een ambtsgebed kan zijn een formuliergebed (vaste tekst), een vrij gebed (min of meer geïmproviseerd) en een stil gebed. Verreweg de meeste ambtsgebeden zijn formuliergebeden, maar de teksten lopen, zij het meer naar de letter dan naar de geest, sterk uiteen.⁴

1. 19/20 maart 1972; begrotingsbehandeling 1972.
2. 29 maart 1973 voor de eerste maal.
3. Men zie verder: mr. K. Groen: Ambtsgebeden in de Nederlandse Openbare Colleges, Den Haag, (1958); voorts nog enkele artikelen, o.a. in de Magistraat (C.J. Verplanke, april 1960).
4. Een bijzondere vorm van ambtsgebed is de 'Christelijke Groet', en wel in overwegend rooms-katholieke provincies en gemeenten.

Terug naar de plaatselijke geschiedenis en vooreerst naar 1928, toen het ambtsgebed werd ingevoerd.

In de twintiger jaren van deze eeuw was de Kamper gemeenteraad overwegend rechts. Wezenlijke kenmerken van de tegenstelling links/rechts lagen toen dicht bij de oorspronkelijke betekenis: rechts meende, dat de overheid, door God gesteld, het gezag bij Diens genade diende uit te oefenen; links dat de overheid haar autoriteit ontleende aan de volkswil, die haar neerslag vond in de gekozen vertegenwoordiging. Sociaal-economische tegenstellingen, de identificatie van links met progressief, en rechts met conservatief, speelden toen voor de links/rechts tegenstelling veel minder dan nu. Vandaar dat socialisten (S.D.A.P.), liberalen (V.B.) en vrijzinnig-democraten (V.D.) het linkse kamp vormden, en de confessionelen (A.R., C.H.U., S.G.P., R.K.S.P.) het rechtse (andere, niet in de Kamper gemeenteraad vertegenwoordigde partijen, buiten beschouwing gelaten).

Deze rechtse meerderheid was reeds onder het oude kiestelsel, met beperkt kiesrecht, tussen 1910 en 1920 ontstaan. Het duurde echter tot 1928, alvorens de rechtse meerderheid het besluit tot invoering van een (het) ambtsgebed doorvoerde, waarbij de procedure niet bepaald puntgaaf kan worden genoemd.

In het kader van de verkiezingen van 1927 voor de gemeenteraad was van de zijde der diverse protestants-christelijke partijen – A.R., C.H., S.G.P. (toen ook Gereformeerde Staatspartij) – het ambtsgebed aan de orde stelde. Hoewel deze partijen, zowel als de R.K.S.P. (voor wie het ambtsgebed een wat minder belangrijke zaak was) in de bestuurspraktijk naar samenwerking zochten en ook goeddeels wel gevonden hadden in de zgn. Rechtse Raadclub, lagen er ook verschillen en na het optreden van de nieuwe raad per september 1927 haakte de S.G.P. af, niet direct, maar toch wel vrij kort nadien. Op 9 november 1927 diende het raadslid J.H. Kok – lange tijd de dominerende figuur in zowel de A.R. als in de Rechtse Raadclub⁵ – bij de burgemeester Fernhout een initiatief-raadsvoorstel in, strekkende tot de invoering van een nieuw artikel I van het Reglement van Orde, krachtens welke de raadsvoorzitter de raadsvergadering zou openen met een ambtsgebed, dat dan zou hebben een vaste tekst, waarvoor een ontwerp bijgevoegd (formulier-gebed):

*Almachtige God,

Wij bidden U, dat gij ons, die geroepen zijn tot het bestuur en de verzorging van deze gemeente, Uw onmisbaren en algenoegzamen zegen wilt schenken bij de volbrenging der werkzaamheden, die ons zijn opgelegd.

5. J.H. Kok, 1871-1940, uitgever, was raadslid van 1913-1923 en 1927-1937.

Schenk ons wijsheid en voorzichtigheid, opdat onze beraadslagingen mogen strekken tot bevordering van de belangen dezer gemeente. Amen'.

Kok had vermoedelijk nogal haast, want eerst de volgende dag schreef een tiental raadsleden (A.R., C.H., en R.K.S.P.) dat het dit voorstel volledig ondersteunde en mede indiende.

Ook op 9 november 1927 schreven de S.G.P.-raadsleden Schilder en Van Putten aan de burgemeester een soortgelijke brief, echter met een wat vager voorstel wat de tekst van het gebed betrof, overigens naar woordkeus het Goddelijk gezag sterker accentuerend. Volgens latere uitspraak van Van Putten zou deze laatste brief anderhalf uur na die van Kok ter secretarie zijn gedeponeerd.⁶

Het college van B. en W., bestaande uit burgemeester Fernhout (A.R.) en de wethouders Ten Kate (C.H.), Meijer (V.B.) en Kruithof (A.R.) voelde zich met dit dubbele verzoek weinig gelukkig en datzelfde gold voor menig raadslid. De beide voorstellen gingen naar de commissie voor de strafverordeningen, die rapporteerde, dat haar geen bezwaren van redactionele of wettelijke aard waren gebleken, maar dat zij zich over de mérites van het voorstel niet behoefde uit te laten.⁷ Het college van B. en W. besloot enkele dagen nadien de beide voorstellen aan de raad voor te leggen, maar zich van het geven van een advies te onthouden. Zo kwam deze kwestie dan eindelijk op 1 juni 1928 in de raad. Kok lichtte zijn voorstel ('een teder en principiëel onderwerp') toe met een betoog, dat naar onze huidige benadering toch wel zeer zalvend overkomt. Links bestreed het voorstel, waarbij mevrouw Van Beek-Kanis (V.D.) haar verwondering uitsprak, dat er twee voorstellen waren. Voorts waren de linkse sprekers (elk V.B. en elk S.D.A.P.-lid liet zich naast mevrouw Van Beek horen) voornamelijk de mening toegedaan, dat een gebed intimiteit vereiste en dat degenen die daaraan behoefte hadden de wijsheid uit het gebed wel konden verkrijgen door zich tevoren in de commissiekamer af te zonderen. Enkelen spraken van brutaliteit en onwelvoeglijk, één vroeg of hij op zijn stoeltje mocht blijven zitten of niet, wat toen als wel zo onbeleefd werd ervaren dat hij daarna meedeelde uit beleefdheid wel te zullen gaan staan. Het raadslid Berk

6. De ontvangst van de brief van Kok is geregistreerd 10 november 1927; die van de adhesie 11 november 1927; de brief van Schilder en Van Putten ook op 11 november 1927 (Gemeente Archief Kampen, nieuw archief, inv. nr. 797).
7. Letterlijk kan dit advies slechts slaan op het voorstel-Kok, dat een nauwkeurig tekstvoorstel inhield; de bedoeling is wel, dat het advies voor beide voorstellen geldt (a.b., inv. nr. 796).

(V.B.) kondigde aan bij aanneming van het voorstel in het vervolg pas na de opening van de raadsvergadering zijn raadszetel te zullen innemen, aan welk voornemen hij inderdaad uitvoering heeft gegeven; de andere tegenstanders sloten zich niet hierbij aan.

Van de rechterzijde voerde behalve Kok alleen Van Putten het woord. Op een vraag van wethouder Meijer verklaarde hij geen voorstander te zijn van een vrij gebed (zoals de anderen kennelijk veronderstelden, omdat hij geen vast formulier had voorgesteld). Hij verbaasde zich wel over het vrijwel gelijktijdig ingediende voorstel Kok, juist omdat deze en zijn medestanders nooit naar buiten (?) blijk hadden gegeven van hun behoefte aan een ambtsgebed. Daartoe uitgelokt door Bos (S.D.A.P) verklaarde Kok dat niet de angst voor de S.G.P. had geleid tot indiening; voorts dat daartoe was overgegaan toen bleek, dat de S.G.P. geen deel wenste uit te maken van de Rechtse Raadsclub.

Burgemeester Fernhout had het slotwoord. Hij toonde zich opgelucht dat er geen geschil meer was tussen beide voorstellers. Voorts zette hij uiteen dat een ambtsgebed een publieke daad is van de Raad als zodanig, als geheel, en niet van een meerderheid van individuele voorstanders. Tot Vermeulen (S.D.A.P.) — die tersnede opgemerkt had, dat de standpunten doorgaans al voor de vergadering en voor het ambtsgebed waren bepaald, zodat de bede om wijsheid wel wat achteraf kwam — zei hij: 'Akkoord, ook dan, maar ook hier'.

Het voorstel werd — ondanks de afwezigheid van drie confessionelen, waaronder Schilder — volgens verwachting met tien tegen zes aangenomen.⁸

Helemaal af was de zaak hiermede niet. In de volgende raadsvergadering kreeg Van Putten het woord en hij deelde toen mede te hebben geconstateerd dat in de vorige vergadering het voorstel-Kok met het door deze voorgestelde formuliergebed was aangenomen. Hij had gedacht, dat slechts een principe-voorstel in stemming was gebracht. Alhoewel: hij was weliswaar geen voorstander van een vrij gebed, maar ook niet van het formulier-gebed à la Kok. Hij behield zich voor t.z.t. een ander formulier-gebed voor te stellen. Bij dit voorbehoud is het gebleven.

De vraag rijst, waarom niet reeds eerder, zeker in 1919 of kort daarna, een voorstel tot invoering van het of een ambtsgebed was gekomen. Nog eind 1918 had Kok een geheel nieuw concept-Reglement van Orde voor de gemeenteraad ingediend, waarin we over het ambtsgebed echter niets vinden.⁹

8. Zie voor e.e.a. Raadsnotulen 1928, blz. 167 vlg.

9. Kok wilde vooral het — niet alleen in zijn ogen — autoritaire optreden van burgemeester Van Blommestein in de raad breidelen. Het voorstel stierf een voortijdige bestuurlijke dood, vermoedelijk omdat Van Blommestein enkele maanden later ontslag nam (a.b., inv. nr. 788).

Het antwoord op deze vraag wordt gegeven door oud-A.R. fractievoorzitter Plantenga, toen ook oud-Kampenaar, die memoreert, dat in de Rechtse Raadsclub geen eenstemmigheid was te vinden. C.H. en Schilder (aanvankelijk A.R., later S.G.P.) wilden naar een vrij gebed. Hij constateert met voldoening, dat de C.H. nu ook voorstander is geworden van het formuliergebed en tenslotte Van Putten ook (Schilder noemt hij niet).¹⁰

In december 1928, bij de behandeling van de ontwerp-begroting 1929, kwam men nog eens op de kwestie terug. Veel had het niet om het lijf, maar de linkse raadsleden putten wel enige moed uit de discussies rond de herziening van het reglement voor het Stedelijk Muziekkorps, waarbij de zondagsrust de hoofdschotel vormde. Daarbij waren A.R., C.H.U., en S.G.P. op de principiële toer nogal met elkaar in de clinch geraakt. Niettemin was in die jaren duidelijk, dat op het gebied van zondagsrust en zedelijkheidsnormen de confessionele benadering in weinig gematigde vorm was gaan overheersen.

Bij de behandeling van de ontwerp-begroting 1931 vlogen Kok en Van Putten elkaar weer in de haren, mede n.a.v. uitspraken, gedaan in het afdelingsonderzoek. Kok wilde afrekenen met de 'legende' dat hij en de zijnen het voorstel in 1928 hadden gedaan om de S.G.P. voor te zijn, waarmee hij overigens Van Putten niet overtuigde. Ook toen werd een verklaring gegeven in de geest van voormelde uitspraak van Plantenga. In 1953 bleek aan confessionele zijde behoefte te bestaan aan een gewijzigde tekst. Aanvankelijk bestond daarover nog geen eenstemmigheid; de één wilde verder gaan dan de ander. Tenslotte werd een compromis gevonden, dat ook voor de P.v.d.A. (de enige linkse partij, in de raad vertegenwoordigd) aanvaardbaar bleek. Weliswaar bestond daar geen behoefte aan het ambtsgebed in het algemeen, noch aan de gedachte wijzigingen, maar anderzijds wilde men terwille van de goede verhoudingen en een zekere vrees voor verdergaande wijzigingen wel meewerken aan de aangevulde en gewijzigde tekst, die tenslotte werd voorgesteld. Over deze voorbesprekingen zijn geen geschreven bronnen bekend, maar informatie bij enkele (oud-) raadsleden verschaftte voormeld beeld. De P.v.d.A.-fractie ging in haar bereidheid zover, dat haar leden niet alleen niet het woord voerden tijdens de raadsbehandeling (de wijziging was

10. Ingezonden stuk in Kamper Ct, 15 juni 1928. Plantenga was toen uiteraard niet op de hoogte van de verklaring van Van Putten in de volgende raadsvergadering. Deze verklaring werd, naar het lijkt, niet door ieder als logisch ervaren. Plantenga gaat voorbij aan het feit, dat Kok van 1923-1927 geen deel van de raad uitmaakte; het is niet ondenkbaar dat zulks van invloed is geweest. Overigens was er landelijk in C.H.U.-kringen geen communis opinio. (Diverse artt. in 'De Nederlanden' van 1914, zie Groen, nt. 3).

trouwens een hamerstuk), maar zij mede-ondertekenden ook het verzoek, dat alle raadsleden tot het college richtten om de wijziging op de raadsagenda te brengen. Wellicht speelde ook het actief-kerkelijk zijn van één of enkele P.v.d.A.-fractieleden en de doorbraakgedachte een rol waardoor over bezwaren van inhoudelijke aard werd heengestapt en/of daaraan geen aandacht werd geschonken.

In de raadsvergadering van 15 december 1953 werd het ambtsgebed gewijzigd vastgesteld en wel met de volgende tekst:

'Almachtige God, door U regeren de overheden.

'Wij bidden U, dat gij ons, die Gij geroepen hebt tot het bestuur en de verzorging van deze gemeente, Uw zegen wilt schenken, Geef ons de wijsheid en de voorzichtigheid, opdat onze besluiten mogen strekken tot Uw eer en tot welzijn onzer gemeente.

Hoor ons om Jezus' wil. Amen'.

Behoudens dat het woord beraadslaging is vervangen door besluiten en verdere niet belangrijke tekstwijzigingen, vallen twee belangrijke verschillen op. Vooreerst, dat duidelijk wordt gesteld, dat de overheden door God regeren – wat niet uitdrukkelijk in het formulier-Kok was gesteld – en de toevoeging 'om Jezus' wil'. Aan deze laatste passus werd vooral in protestants-christelijke en in iets mindere mate in rooms-katholieke kringen veel waarde gehecht, omdat zonder deze toevoeging het typisch christelijke van het ambtsgebed niet tot uitdrukking zou komen.

De medewerking van de linkse raadsminderheid aan dit voorstel is hiervoor wel verklaard, maar uit principiëel oogpunt kan men daarvoor, wat die groep betreft, toch wel een vraagteken zetten.

Dit brengt ons als een 'tenslotte' nog tot een enkel woord over het ambtsgebed als zodanig. Ondanks verschillen in de tekst, zowel in de beide Kamper formulier-gebeden als in andere, wordt toch in meer of mindere duidelijke bewoordingen uitgegaan van de stelling dat de overheid haar macht en haar bevoegdheden ontleent aan het Goddelijk gezag en uitoefent bij de genade daarvan. Noch in 1928, noch in 1953, noch in 1972 is door de andersdenkenden gesteld, dat het ambtsgebed niet slechts als gebed en bede, maar ook vanwege de inhoud zelf, het daarin vervatte uitgangspunt, het tegengestelde van de volkssouvereiniteit, onaanvaardbaar, of althans moeilijk verteerbaar is. Het valt te betreuren, dat deze principiële discussie achterwege is gebleven.¹¹ Men

11. Strikt genomen ging de tekst van 1928 niet zo ver, dat men het op dit punt sterk kon bestrijden!

mag zich trouwens afvragen of het soevereiniteitsbegrip heden ten dage ook in confessionele kringen wel zo'n heldere zaak is. Het zou discussie met name in de zeventiger jaren te interessanter hebben gemaakt.

De eerbied voor de opvatting van diegenen, voor wie de invoering of handhaving van het ambtsgebed een principiële en hoogst belangrijke zaak is, daaraan zou niet tekort behoeven te zijn gedaan.

1974

- 1 september. In de Synodale vergadering van de Kerkelijke Raad van de Kerk (Gereformeerde) gehouden op 22. De minister van Staat Kampen is een tijd diens (de) Raad heeft uitgezocht.
- 2 september. Het N.V.V. en het N.V.V. (de) Raad van de Kerk (Gereformeerde) is op 22. De minister van Staat Kampen is een tijd diens (de) Raad heeft uitgezocht.
- 3 september. Het (de) Raad van de Kerk (Gereformeerde) is op 22. De minister van Staat Kampen is een tijd diens (de) Raad heeft uitgezocht.
- 4 september. Het (de) Raad van de Kerk (Gereformeerde) is op 22. De minister van Staat Kampen is een tijd diens (de) Raad heeft uitgezocht.
- 5 september. Het (de) Raad van de Kerk (Gereformeerde) is op 22. De minister van Staat Kampen is een tijd diens (de) Raad heeft uitgezocht.
- 6 september. Het (de) Raad van de Kerk (Gereformeerde) is op 22. De minister van Staat Kampen is een tijd diens (de) Raad heeft uitgezocht.
- 7 september. Het (de) Raad van de Kerk (Gereformeerde) is op 22. De minister van Staat Kampen is een tijd diens (de) Raad heeft uitgezocht.
- 8 september. Het (de) Raad van de Kerk (Gereformeerde) is op 22. De minister van Staat Kampen is een tijd diens (de) Raad heeft uitgezocht.